

Leto XVII - N. 17 (354)

Udine, 20. oktobra 1966

Izhaja vsakih 15 dni

Spomenica beneških in kanalskih Slovencev predsedniku republike

Beneški in kanalski Slovenci so ob prihodu predsednika republike v našo pokrajino naslovili nanj sledečo spomenico:

Spoštovani gospod predsednik!

Slovenci iz videmske pokrajine Vas ob Vašem obisku, ki ste ga namenili našim krajem ob stoletnici pripadnosti italijanski državi, prisrčno pozdravljamo. Vam izrekamo dobrodošlico in Vam želimo priznati bivanje med nami.

Gotovo ste, gospod predsednik, kot dolgoletni javni delavec z resnico raziskujemo čim duhom in občutljiv za tegobe ljudi, slišali tudi o nas, slovenskem prebivalstvu v videmski pokrajini.

1300 let prebivamo v teh krajih, od teh smo kar 800 let pripadali oglejskemu patriarhu in beneški republiki, ki sta priznavala še največ pravic in široko krajevno avtonomijo v sodstvu in upravi. V takih razmerah se je moglo gospodarstvo svobodno razvijati, prav tako se je mogla svobodno iz roda v rod prenašati slovenska govorica in zavest pripadnosti k tej jezikovni skupnosti.

Tradicionalna povezava z Benetkami, še sveži spomini na svoboščine, ki so jih bili daljni predniki deležni in ki jih je Avstrija pozneje odzvela, realistično upoštevanje gospodarske povezave goratih področij z ravnskimi predeli in tudi izbiroma med absolutistično reakcionarno avstrijsko monarhijo ter z naprednimi idejami prežetim italijanskim preporodom, vse to je vplivalo, da so naši predniki na plebiscitu 22. oktobra 1866 strnjeno glasovali za Italijo, ki jim je zagotovljala uživanje najširših svoboščin in spoštovanje pravic.

Ko zgodovinsko ocenjujemo položaj človeka v družbi pred sto leti in pozneje, opravljajočemo takratno pomanjkanje svoboščin in udeležbo omejenega števila državljanov pri odločanju o javnih zadevah z nizko stopnjo demokracije zaradi splošne zaostalosti in sorazmerno še vedno močnih konservativnih sil.

S podobnim opravičevanjem lahko gledamo na ravnanje, ki so ga bili deležni naši predniki od leta 1866 dalje. V obdobju združevanja Italije in konsolidiranja države same ni bilo razumevanja za pravice in potrebe drugih narodnosti v državi, zato je bila vsaka tudi plaho izražena zahteva glede pravic Slovencev, ocenjena kot nevarnost za državo in za njeno celovitost.

Fašistična strahovlada, ki je zadala tudi Vam, gospod predsednik, mnogo trpljenja, je hotela s silo zatreći naš jezik. Pregnala ga je iz cerkva, iz javnih lokalov in s trgov, pa tudi v družinah, med štirimi stenami, ga je hotela zadušiti.

Ce torej še tako dobrohotno sodimo, kako se je našemu prebivalstvu krojila usoda do nastopa fašizma, in vidimo v krutosti fašizma njegovo notranjo zakonitost, ne moremo razumeti ravnanja, ki smo ga kot jezikovna oziroma narodnostna skupnost deležni po drugi svetovni vojni.

Demokratična ustava Republike, ki je izšla iz odporniškega gibanja in katere sotvorenec ste bili tudi Vi in ste, gospod predsednik, danes njen varuh, zagotavlja enakost vseh državljanov in varstvo jezikovnih manjšin ter njihovih posebnosti. Ta ustavna določila bi moralna za nas Slovence v videmski pokrajini pomeniti prelom s preteklostjo glede uživanja narodnostnih pravic. Pa ni tako. V marsičem je naš položaj slabši, kot je bil pred 100 leti.

Znatno število naših bratov je zaradi opisanega stanja asimilacijski proces odstavljal naši narodnostni skupnosti, ustrahovanje iz preteklosti je močno oslabelo pripravljenost našega prebivalstva, da bi javno pokazalo svojo jezikovno pripadnost in je še bolj zmanjšalo število tistih, ki so pripravljeni terjati pravice; znano je da so naši kraji najbolj pasivni dežele Furlanije - Julijske krajine, zato je pozaznani gospodarski položaj naših gorskih krajev pahlil v emigracijo najboljše moči: računamo, da jih je samo v zadnjih dvajsetih letih zapustilo domače ognjišče nad 15.000, kar predstavlja velik odstotek prebivalstva. Do skrajnosti je namerno skrenilo število duhovnikov slovenskega porekla na naših župnijah, pred 60 leti jih je bilo namreč 55, sedaj jih je samo 15 in to zaradi tega, ker v te kraje nameščajo italijanske duhovnike, ki ne poznajo

jezika vernikov, slovenske pa v Furlanijo.

Namesto, da bi strnjeno glasovanje za Italijo pred 100 leti prineslo izpolnitve najosnovnejših potreb prebivalstva, h katerim prištevamo v prvi vrsti izobraževanje v materinem jeziku, se namenoma mešajo pojmi o pripadnosti državi in pripadnosti narodu, zato da vse odklonitve opravljajo. Namesto, da bi bilo prebivalstvo naših področij nagrajeno za tolikorat priznano in poudarjeno lojalnost italijanski državi, se tudi ta lojalnost izrablja za dokaz, da so naše želje in zahteve neupravičene.

Ne razumemo končno, zakaj se z namim, Slovenci Terske, Idrijske in Nadiških dolin, Rezije ter Kanalske doline — ki je prišla v meje Italije 1918. leta — ravna drugače kot z goriškimi in tržaškimi Slovenci, ki jim, na primer, zakon iz leta 1961 zagotavlja šole v materinem jeziku. Žal je bil predlog, da bi se omenjeni zakon razširil tudi na videmsko pokrajino, zavrnjen s pičlo večino glasov.

Gospod predsednik!

Posebno prijetno nam je in smo počaščeni, da Vas moremo pozdraviti kot najvišjega predstavnika Republike Italije in hkrati kot vztrajnega bojevnika za demokratične odnose med ljudmi in nasprotnika krvic in nasilja. Zaupajoč v Vaše vztrajne napore, da kot varuh ustave stalno opozarjate na njeno izpolnjevanje, in opirajoč se na Vaše demokratično preprčanje, pričakujemo, da boste s svojim ugledom odločilno pripomogli, da se prizne urejati položaj naše narodnostne skupnosti v videmski pokrajini po ustavnih določilih in v duhu enciklike « Pacem in terris » pokojnega Janeza XXIII.

Verjemite, gospod predsednik, da bo zadovoljitev najosnovnejših potreb naše skupnosti pripomogla k še večji poglobitvi zvestobe in lojalnosti njenih pripadnikov do države, ki naj temelji na najbolj plemenitih načelih demokracije in pravičnosti.

Z globoko vdanostjo in spoštovanjem!
V Čedadu, dne 19. oktobra 1966. leta.

Predsednik republike Giuseppe Saragat

Grozodejstva nacifašistov v Beneški Sloveniji

V Vilah nad Fojdo so se spomnili mučeništva devetih partizanov

Ganljiva komemoracija ob plošči, ki spominja na plemenito žrtvovanje - Govor bivšega garibaldinskega komandanta dr. Lino Argentona - Prisoten eden od očividev

V nedeljo, dne 2. t.m. se je vrnil na trgu v Fojdi shod in od tu so krenili z raznimi prometnimi sredstvi proti Vilam. Tisti, ki živijo blizu te vasi — Vile so posečiča hiš, ki stoje na grebenu hriba za Fojdo, na desni strani ceste, ki vodi v Porčinj, od koder se more občudovati vso Beneško Slovenijo in kadar je jasno tudi vso furlansko ravnino — so prišli na komemoracijo peš po bližnjicah kot takrat, ko ni še obstajala cesta, ki je danes neučrna in ne morejo po njej voziti s težkimi vozili in avtobusi.

Vile so vasica kot neštete druge: kakih 20 hiš in cerkvica. Ljudi je na žalost zelo malo, ne vemo, če jih je 20 in to zaradi emigracije. Sprva so odhajali v svet vsi dela zmožni možje, potem pa so polagoma odšli za njimi vsi družinski člani. Ostali se drže trdo na tem grebenu hriba, delajo v gozdovih, rede zajce, kokoši, kakšnega prašča, kajti njivic je malo in hrub je neploden.

Dne 29. septembra 1944 leta — ko so že tri dni divjali hudi boji, ki so preobrnili vse vzhodno svobodno ozemlje (malo partizansko republiko med Čedadom - Tarčencom in Breginjem) — se je partizanska patrulja, ki jo je sestavljalo devet parti-

zanov brigade Garibaldi-Osoppo, potem ko so jo napadli številni nacifašisti, zaprla v neko hišo v Vilah in bila pripravljena vztirjati do konca.

Podivljeni napadalci, ki se jim je posrečilo zasesti hišo, ki so jo spremenili v trdnjavico, so jih zmanjšali nagovarjali, naj se vdajo.

Bitka je trajala dolgo, a na koncu so

sopražne sile premagale vseh devet herojskih partizanov, ki so le malo ranjeni prenehali z ognjem samo potem, ko jim je zmanjšalo muničije.

Namesto da bi se sovražnik poklonil pred toljikim odporom, pred toljiko hrabrostjo, je nasprotno dal duška svoji jezi in besno podivljaj z bodali proti devetim partizanom, ki so bili krivi le tega, da so kot borci do konca vršili svojo dolžnost. Ne še siti tega, so nacifašisti zvezali partizanom noge in roke, njihova trupla polili z bencinom in začiali hišo, kjer so ti neznani heroji (čeprav so mnogo raziskovali, niso mogli identificirati njihovih imen) zgoreli.

Namesto da bi se sovražnik poklonil pozorišče toljškega herojstva in za sovražnika toljške okrutosti, so lansko leto vzdali in uradno odkrili spominsko ploščo. Letos, kot smo rekli, so zopet prišli v Vile — med njimi je bil tudi nek Marko, očividec tega grozodejstva — bivši partizani in vidne osebnosti odporniškega gibanja, med katerimi tudi pokrajinski tajnik Italijanske partizanske zveze ANPI Federico Vincenti, pokrajinski tajnik Zveze partizanov « Osoppo » Dalla Pozza, prof. Paolo Rieppi, prof. Vittorino Zani in drugi. Prisostvoval je tudi župan iz Fojde. V Vile je za to priložnost prišlo tudi več jugoslovenskih predstavnikov narodnoosvobodilne borbe in jeseniška godba na pihala.

Po maši, ki jo jebral domači župnik in

po polaganju dveh vencev — enega od

Dobrodošel med nami!

Ko ob stoletnici priključitve Furlanije k Italiji pozdravljamo v svoji sredini prvega državljanja naše republike, našega predsednika Giuseppe Saragata, vidimo v njem predvsem zaščitnika in varovalca naše ustave, povojske italijanske republikanske ustave, ki zares zagotavlja vsem državljanom prvič vse demokratične pravice v duhu najsvetlejših in najhumannejših tradicij Italije. Toda v našem predsedniku republike vidimo tudi moža, čigar revolucionarna in napredna preteklost za pravice socialne demokracije še posebej zagotavlja, da ustavna načela nikakor ne bodo nikjer kršena in da bodo zagotovljala prav vsem državljanom Italije enake pravice, ne glede na narodnost in jezik, ki ga govore. To je bilo treba poudariti zato, ker mi, Slovenci v videmski pokrajini, še danes, po sto letih ne uživamo v celoti vseh tistih zagotovljenih ustavnih pravic, ki jih je italijansko odporniško gibanje proti fašizmu zapisalo v ustavo in iz katerega je izšla tudi nova, sedanja republikanska Italija.

Gospod predsednik, gotovo vam je znano, da so ob plebiscitu pred sto leti vsi Slovenci, razen enega samega glasu, v videmski pokrajini glasovali za priključitev k Italiji, ker so že takrat videli v Italiji risorgimenta in preporoda naprednejšo deželo kot pa v Avstro-ogrski fevdalni monarhiji. Zavzeti so bili takrat nad duhom in idejo Garibaldija in Mazzinija in v tem smislu se niso motili. Toda zgodovinski razvoj je krenil drugače kot pa so mislili naši predniki. Še danes nimamo svojih šol, še danes je naš materni jezik smatran za narečje ali manj vreden jezik, pa čeprav nam samobitnost in slovensko nacionalno pripadnost priznavajo in so priznavali številni znanstveniki in strokovnjaki, ki so hodili po naših krajih. Kljub stoletnemu nepriznavanju našega jezika in naše narodnosti v okviru italijanske države, pa smo vseeno ohranili jezik, navade in običaje naših dedov, ki živijo na tem področju že dobre tisoč let.

Še enkrat poudarjam, gospod predsednik, da smo veseli, ker vas lahko sprejmemo v naši sredini, saj ste prvi predsednik republike, ki je prišel v naše kraje, zato lahko upravičeno upamo, da nas boste razumeli kot človek, demokrat in naprednjak in za nas bi ne bilo ob stoletnici lepšega darila kot to, če bi tudi v naši pokrajini začeli uresničevati sedanja ustavna določila, ki jasno pravijo, da imamo pravico do svojega jezika in svoje pripadnosti kot nič manj slabši, temveč lojalni državljanit italijanske republike. V tem smislu smo prepričani, da bomo našli v vas tudi tolmača naših želj, kot predstavljate danes vi vso demokratično in republikansko Italijo, katere prvi državljan ste.

Izpod Kolovrata

V Trinkih in Lazah imajo premale vode

V Trinkih in Lazah, ki leže visoko v bregu v dreški občini, že dolgo trpijo pomanjkanje pitne vode. Ne samo, da vodovodne naprave niso zadostne, ampak se voda med temom tudi izgublja. Sedaj delijo vodo, enkrat jo dobiva ena vas in potem druga, kar seveda ni prijetno, posebno če pomislimo koliko vode porabi ena družina, ki redi živilo.

Ze pred kakim desetimi leti se je govorilo, da bi pristopile vse občine Nadiške doline k vodovodnemu konzorciju Pojana, ki ima vse naprave in tudi specializirano osebje in ta bi potem lahko vzdrževal v polnem delovanju vse vodovode in tako bi imeli dovolj vode tudi v Trinkih in Lazah. Ker so bili takrat skoraj vsi vodovodi novi, niso čutili potrebe, da bi vstopili v konzorcij, a sedaj bi bilo to nujno potrebno.

NAŠ ŽUPAN PRI DEŽELNEM ODBORNIKU

Pretekli teden je šel naš župan Mario Namor skupno z županom grmeške občine Lucijem Zufferijem k deželnemu odborniku za javna dela dr. Masuttu, da sta mu obrazložila v kako kritičnem stanju se nahajata obe občini, posebno zato, ker še ni dokončana cesta. Razgovarjali so se tudi o potrebi asfaltiranja te ceste, ker bi jo bilo potem lažje vzdrževati, o napeljavi vodovoda v nekatere zaselke in o kanalizaciji. Za vsa ta javna dela so že napravljeni vsi načrti, treba bilo le sredstev, da bi se izvedla.

Deželni odbornik dr. Masutto je županoma ob koncu razgovorov obljubil, da se bo zanimal, da bosta občini Grmek in Dreka dobili primeren prispevek Dežele, da se bo domogla izvesti vsa ta javna dela.

Zvedelo se je, da je ministrstvo za javna dela nakazalo naši občini dva milijona lir za popravilo občinskih cest, ki jih je poškodovalo neurje. Z deli bodo pričeli v kratkem.

Obmejni prehod Zavarjam spet odprt

Dne 4. t.m. so spet odprli sezonski obmejni prehod Zavarjam pri Klobučarjih. Ta obmejni prehod, ki se ga lahko poslužujejo vsi obmejni kmetje, ki imajo svoja posestva na tej ali oni strani meje, bodo za letos definitivno zaprli dne 22. oktobra ob 18. uri.

Poroka

Poročila se je naša vaščanka Marija Namor z Dorinom Sniderom iz Čedad. Prijatelji in znanci Jima želijo na skupni življenjski poti obilo sreče in zadovoljstva.

Nesreča

V bolnico so morali peljati 25 letnega Marka Giavitta, ker je padel z motorja in dobil po obrazu in rokah več poškodb. Ozdravil bo v dveh tednih.

Tavorjana

Iz občinske seje

Na zadnjem zasedanju občinskega obdora so med drugim sklenili, da bodo vsoto 5 milijonov in pol lir, ki jo je dalo občini notranje ministrstvo, potrošili za sledeča javna dela: dogradili in asfaltirali bodo cesto, ki vodi v Mažerole; v Tavorjani bodo asfaltirali notranjo vasio ulico; v šolskem poslopju v Tavorjani bodo napravili nova okna; v Tojanu bodo napeljali v šolske avle centralno kurjavo, in zamenjali sedanja lesena okna z železnimi in kupili za glavn vodovod v Tavorjani dva nova aparata za čiščenje vode.

S prispevkom 420.000 lir, ki ga

je občina prejela že preje, pa so napeljali centralno kurjavo v šolske prostore v Mažerole, zamenjali v šoli vsa lesena okna z železnimi in modernizirali električno napeljavno ter preuredili šolske prostore.

Koliko je volivcev

Pri zadnjem pregledu volilnih seznamov so ugotovili, da je trenutno vpisanih v tavorjanski občini vsega skupaj 2.111 volivcev, od tega 1088 moških in 1.023 žensk. Pred volitvami, ki se bodo vrstile dne 27. novembra t.l., bodo sezname pregledali še enkrat.

Obstrelil je kravo

Komaj se je pričela lovска sezona in že so tu nesreča, ki nastanejo skoraj vedno zaradi neprevid-

nosti. Tokrat se je pripetila le lažja nesreča in to ne človeku, ampak kravi. Ko se je mirno pasla na hribu Naos, jo je nek lovec ustrelil v nogu, misleč bogve kakšno divjačino je zadel. Ko je videl, da je žrtev le nedolžna kravica, jo je popihal brez sledu. Sedaj krabinjerji pridno iščejo lovca, da bi ga kaznovali. Na srečo je žival le lažje poškodovana in je upanje, da je ne bo treba zaradi teh ran zaklati.

Čedad

Demografsko gibanje

Meseca septembra je bilo v čedadski občini tako-le demografsko gibanje: rojenih je bilo 18 otrok, umrlo je 7 oseb, porok je bilo 11, v občino se je priselilo 45 novih ljudi, izselilo se jih je pa 57. Tako je koncem septembra meseca šteha čedadsko občina 10.820 ljudi oziroma 2.881 družin.

Demografsko gibanje

Meseca septembra je bilo v čedadski občini tako-le demografsko gibanje: rojenih je bilo 18 otrok, umrlo je 7 oseb, porok je bilo 11, v občino se je priselilo 45 novih ljudi, izselilo se jih je pa 57. Tako je koncem septembra meseca šteha čedadsko občina 10.820 ljudi oziroma 2.881 družin.

Nov župnik

Na mesto župnika monsignorja Angela Cracine, ki je bil premičen iz Sv. Lenarta v Bujo, je bil imenovan gospod Adolfo Dobolo, ki je bil do sedaj kaplan v tej fari.

Za vodovod v Jagndeu in Utani

Končno bodo imeli tudi v Jagndeu in Utani kmalu zadost pitne vode. Občinska administracija, ki je svoj čas sprejela načrt za gradnjo novega rezervoarja, je te dni dobila 6 milijonov in pol lir prispevka in je zato mogla dati v apalt dela.

Ljudje so zelo veseli te novice, saj jim bo potem, ko bodo imeli dovolj vode, življenje mnogo lažje. Dostikrat se je namreč dogodilo, da so v poletnih dneh ostali populoma brez vode in so jo morali zato nositi iz studencev. Včasih so jo pripeljali tudi vojaki v cisternah, a vse to ni dosti zaledlo v sušnih dneh. Sedaj bo menda konec težav.

Tipana

Prosili Deželo za prispevek

Na zadnjem občinskem svetu so med drugim odobrili načrt za razširitev občinskega sedeža, za kar bo potrebno potrošiti 27 milijonov lir in načrt za javno razsvetljavo, ki bo stala 17 milijonov lir. Za vsa tada bo občina prosila Deželo za prispevek. Sklenili so tudi, da bo občina vzela v svoje breme 3 milijon 107 tisoč lir za povrnitev potnih stroškov študentom, ki obiskujejo srednje šole v Nemah in Tarcentu.

Smrtna kosa

Po dolgi in zelo hudi bolezni je umrl v videški bolnišnici 49 letni Ferruccio Noacco - Fadin iz Tipane. Ni dolgo od tega je umrla tudi njegova žena in zato so njegovi otroci ostali sedaj brez staršev. Bil je delaven in pošten mož in so ga povsod imeli radi. Vaščani in prijatelji ga bodo ohranili v lepem spominu.

Iz Idrijske doline

V Čelah bodo zgradili novo cerkev

V Čelah, malo gorski vasici v Idrijski dolini, ki je sila zapuščena, ker je le malo ljudi pri hiši, bodo zgradili novo cerkev, ki bo posvečena sv. Mohorju in Fortunatu. Temeljni kamen so postavili v nedeljo 2. oktobra. Ceremonije se je udeležil tudi videški nadškof Giuseppe Zaffonato, ki je blagoslovil temeljni kamen, občinske oblasti in dosti ljudi iz okolice.

Prispevek za gorske ceste

Skrbništvo za javna dela v Trstu je dodelilo občini Prapotno en milijon in dvesto tisoč lir za ureditev gorskih cest, ki jih je poškodovalo neurje. Ljudje upajo, da bodo z deli pričeli še pred zimo, kajti nekatere ceste so zares zelo slabe in če bo nanje zapadel še sneg, bodo popolnoma nevozne.

Nesreča pri delu

Zelo hudo se je ponesrečil pri delu v hlevu 40 letni Silvano Camerin iz Ronk pri Prapotnem. Ko je krmil živilo, mu je spodeljelo in je udaril z glavo ob kamenita tla s tako silo, da je dobil hud možganski pretres. Tako so ga prepeljali v čedadsko bolnico, kjer so izjavili, da bo ozdravil, če ne nastopijo komplikacije, v približno dveh tednih.

Ojačanje vodovoda v Čelah

Zvedelo se je, da bo čedadsko občino poskrbela za ojačanje vodovoda v Čelah. Zajeli bodo nov izvir in tako napeljali pitno vodo v nekatere hiše, ki so raztresene na poboku ob cesti Čedad-Stara gora. Stroški za to delo bodo znašali 6 milijonov 840 tisoč lir, za kar bo dalo svoj prispevek ministrstvo za kmetijstvo. Delo bo izvršil konzorcij vodovoda Pojana.

Boj proti divjim prašičem

V tavorjanski okolici se vsako leto, posebno v jeseni, ko so na polju še vsi pridelki, prikažejo tolpe divjih prašičev in povzročajo ogromno škodo. Vsako leto se lokalni lovci organizirajo v skupine in gredo nadnje, a vse nič ne pomaga, kvečjemu jih prepode iz enega kraja v drug. Letos je župan poslal pokrajini prošnjo, da bi se podaljšal lov na prašiče do 25. oktobra. Kmetje upajo, da bo tokrat lov uspešen in da bodo tako obvarovali vsaj nekaj pridelkov pred temi škodljivci.

Vozni red Videm-Stara gora

Stopil je v veljavo nov vozni red avtobusa na progi Videm-Stara gora, ki je sleden: ob delavnikih odhod iz Vidma ob 9 uri, odhod iz Stare gore pa ob 16 uri. Ob nedeljah

STANKO VRAZ IN

Prvi, ki je proučeval rezisko narečje in zapisal reziske narodne pesmi, je bil Prešernov sodobnik in prijatelj, naš rojak Stanko Vraz, sprva slovenski, potem pa ilirske, oziroma hrvaški pesnik, publicist in filolog. Rojen v Ljutomeru se je kasneje za stalno naselil v Zagrebu, kjer je našel svojo drugo domovino.

Spomladi 1841. leta, torej pred natankom stopetindvajsetimi leti, je Vraza njegova nabirala v raziskovalna vnema pripeljala tudi na severzahodno obrobje slovenskega jezikovnega prostora.

Vrazov obisk v Reziji je časovno ujet med tale dva mejnika: Podkološter 4. junija in Jesenice 16. junija 1841. leta. O vsem tem nam najbolje pričajo štiri Vrazova pisma iz tistega časa. Izmed pisem smo izbrali njegovo drugo pismo iz Rezije, ki je bilo namenjeno pod naslovom »Prijateljsko pismo iz Benečije« prijatelju Ljudevitu Vukotinoviću in je bilo objavljeno leta 1841. v 29. številki Danice ilirske na str. 118. pod naslovom »Dopis prijateljski iz Mletačkega«. Pismo je nadvise zanimivo, saj je v bistvu poskus sestave rezanske slavonice. To pot je prvič preveden iz hrvaščine v slovenščino, besedilo pa smo našli v V. zvezku »Del Stanka Vraza«, ki ga je 1877. leta izdala Matrica Hrvatska.

Na Ravancu v Reziji, 12. junija 1841.

D. 2.

Dragi in ljubezni Ljudevit!

Položi predse zemljevid Italije ali Avstrije in poišči na njem Benečijo, v Benečiji pa mesto Vidam (Udine). Od Vidma sledi z očesom in prstom čedalje bolj proti severozuhodu in tu boš v koto našel mestec Resciuta (po naše Belice). Iz Belice greš naravnost proti vzhodu preko nekega hriba v dolino, ali, bolje rečeno, v koto, ki se imenuje Rezijansko (ital. Val di Resia), kjer so štiri vasi in do 3000 slovenskih prebivalcev, ki so znani pri svojih sosedih pod imenom Rezijani ali Rusi. Ze v Zagrebu sem bil slišal od italijanskih oficirjev c.kr. regimeta kralja Nizozemskega pripovedovati, da so na Friuliju Rusi Slovenci. Ne bi bilo diva, da to trdijo samo zavoljo nepoznavanja slovenskega jezika, se nisem kaj dosti menil za ta Ruse in sem jih prišteval k veji zgornjih Ilirov. Ko sem prišel na Kranjsko in Korosko, so mi ljudje spet pripovedovali o omenjenih Rusih in so mi rekli, naj grem prav tako tja in naj jih poščem v Reziji. Zdaj se je porodila v meni želja in namen, da moram vsekakor obiskati Rezijo. Toda že v Zili (Gailthal) sem se poslovil od nje, nekaj zaredi manjših prtljage, katere glavnino sem bil pustil v Celovcu in je pismeno nikakor nisem mogel dobiti do Kloštra (Arnoldstein). Ker pa sem se slučajno v Zabnici (Seifnitz) srečal z neko rezijansko družino in zaprosil mater, staro Rezijanko, naj mi zapoja kakršnolični pismico v svojem narečju (kar je tudi storila), mi je zaradi te čudovite pesmi spet vzniknila že moja pokojna ideja.

Tako sem sklenil, da jo bom mahnil čez neprjetne gole in snežne planine in sem naslednjega dne po desetih urah neugodne hoje prispel tja, v siromašno, golo Rezijo, kjer pa je tudi v številnih besedah spet kot v zgoraščini, namreč kot »o«, »n. pr. ko«, »morva«, »tok« (namesto kaj, marva«).

»A« izgovarjajo zagorsko kot »ö in ü, n. pr. döl, höra, poudarek na »u« in tvori ta »u« zadnji zlog, izgovarja kot »o«, »n. pr. kroh« (1), kop, won (namesto kruh, kup, ven). Krenči imajo tukaj svoj zanolkli glas, kamor g. Metel ko postavlja svoj kranjski jer.

»A« izgovarjajo v nekaterih besedah spet kot v zgoraščini, namreč kot »o«, »n. pr. ko«, »morva«, »tok« (namesto kaj, marva«).

V Reziji imajo še trdi »y«, »n. pr. ty, my, try, syn, syr« itd. Seveda pa je tudi v številnih besedah slišati v tam, kjer bi ga

Važni ukrepi dežele Furlanija - Julijška Benečija

Sprememba strukture kmetijstva

V okviru deželnega načrtovanja zavzema važno mesto podrobni načrt za spremembo tradicionalnih struktur kmetijstva naše dežele. Načrt je delo docenta na univerzah v Anconi in Urbino prof. Orlando, ki je že izvedel podoben načrt v Italiji.

Sprememba strukture kmetijstva naše dežele je problem osnovnega značaja in je pogoj, od katerega je odvisen uspeh celotnega načrta za razvoj dežele in s tem bodoče blagostanje Furlanije-Julijške Benečije. Gospodarstveniki in politiki gledejo danes povsod po svetu s skrbjo na nesorazmerja, ki vladajo med kmetijstvom in nekmetijskimi dejavnostmi. Vendar pa prof. Orlando sodi, da dejstvo, da je kmetijski problem že tradicionalno, splošno, rekle bi že atavistično vprašanje, ne more in ne sme zaustaviti iskanja možnih rešitev.

Znano je, da dohodki kmetijstva ne dosegajo dohodkov, ki jih nudijo ostale dejavnosti, vendar pa je mogoče s primernimi sredstvi in s pametno in daleko-sežno politiko doseči zmanjšanje nesorazmerja. To nesorazmerje obstaja v prvi vrsti, ne glede na druge obrobne razloge, v dejstvu, da je kapital vložen v nekmetijsko dejavnost mnogo bolj produktiven. To se pravi, da vsaki enoti dela in kapitala vloženi v industrijo in na področje tertiarnih dejavnosti, odgovarja dohodek, ki je višji kot v kmetijstvu.

Da doseže kmetijski sektor stopnjo učinkovitosti drugih sektorjev, je torej potrebno, da za nekaj časa »plodnost« dela in kapitala vloženega v kmetijstvo naršča hitreje kot v nekmetijski dejavnosti.

Sredstva s katerimi razpolaga deželna ustanova za doseganje teh ciljev, so po mnenju prof. Orlando naslednja: primerena propagandna aktivnost, ki naj usmerja kmetovalce do vedno bolj tesnih kooperativskih oblik; uredništvo infrastrukture (namakalna in izboljševalna dela, ceste in dohodi na polje, itd.); finančna sredstva, ki naj ustvarijo zadostno stopnjo mehanizacije in naj pospešujejo koncentracijo manjših posestev v večja podjetja.

Deželna uprava je — preko odborništva za kmetijstvo, gozdro in gorsko gospodarstvo — že pred časom začela z delom za izboljšave in za večje pobude v kmetijstvu z velikimi proračunskimi nakazili. Te pobude pa bodo mnogo bolj učinkovite s pomočjo podatkov, ki jih bo nakazal deželni načrt o ekonomskem sistemu Furlanije-Julijške Benečije. S svoje strani namavljajo načrtovalci, ki delajo s prof. Orlando, določili obseg delovne sile, ki zaposleni v kmetijstvu v ugodnih pogojih in bo ob koncu načrtovalne dobe lahko še torej število kmetovalcev, ki bodo morali dokončno opustiti delo na polju za primerno in bolj ugodno zaposlitev v drugih dejavnostih; preštiralni bodo nadalje možnost prodaje kmetijskih proizvodov na domačem in tujem trgu; pregledali bodo ali obstajajo možnosti za uredništvo predelovalne industrije, predvsem pa bodo določili obseg investicij potrebnih za reformo. Vse te podatke bodo zbrali s poglobljeno raziskavo o kmetijskem položaju danes in o analizah za prihodnjih 15 ali 20 let. Ta analiza se naslanja na dve

osnovni tezi, ena, ki obravnava cene in druga napredok tehnike. Ker je bila zadnja meja načrtovanja postavljena v leto 1980 in bo v tem času gotovo že delovalo evropsko kmetijsko tržišče, bo treba uravnavati potek cest v predvidenih populacijev evropske gospodarske integracije. Rimsko pogodbu je predvidevala, da bo evropsko skupno tržišče polno delovalo leta 1970, vendar pa so zadnji dogovori v Bruseli.

slju premaknili to zapadlost za večino kmetijskih proizvodov na leto 1968. Cene le teh se bodo torej morale čimprej vkladiti s politiko skupnega tržišča.

Kolikor zadeva tehnični napredek bi bilo želitev, da vsa kmetijska podjetja dosežejo čez 15 ali 20 let vsaj sedanj položaj najbolj razvilitih podjetij dežele. »Velik del deželnih nakazil — je izjavil v tem smislu prof. Orlando — bo treba porabiti za tehnično pomoč.«

850 milijonov lir za ceste

Na zadnjem zasedanju provincialnega sveta so med drugim sprejeli načrt turističnih cest, ki jih bo potrebno urediti ali izpopolniti na podlagi dejavnega zakona iz leta 1965, ki razpolaga s posebnimi prispevki za izvedbo del v petletki 1966-70. Za čedadski okoliš in Nadiško dolino pridejo v poštev tele ceste: cesta, ki vodi v Kras in sicer odsek pokrajinske ceste pri Hlodici do odseka proti Krasu, ki poteka čez ozemlja grmeške in dreške občine v dolžini 5,5 km, ki bo stala 22 milijonov lir; cesta iz Matajurja v Čeplešišče za 8,3 km (15 milijonov lir); cesta iz Čeplešišča od odseka pokrajinske ceste do Sovodenj in državne italijansko-jugoslovanske meje pri Polavi v dolžini 7,4 km (15 milijonov lir); cesta iz Podrškev v Idrijski dolini od odseka pri Prapotnem do razpotja pri Trbilju pri Stari gori v dolžini 15,8 km (60 milijonov lir); cesta v Landar v podboneški občini od Tarčeta do Landarja in odsek proti Lipi v dolžini 2,5 km (20 milijonov lir); cesta v Podklap v občini Fojda za 9,7 km in sicer od odseka, ki vodi na Ivanac, do Bokete (60 milijonov lir); cesta v Trbilj, ki poteka po ozemlju štirih občin (Prapotno, Sv. Lenart, Srednje in Grmek) od odseka pokrajinske ceste pri Stari gori do Lombaja v dolžini 16,8 km (120 milijonov lir); cesta v Solarje v dreški občini od vasi Kraj do obmejnega prehoda na italijansko-jugoslovansko mejo (15 milijonov lir).

V petih letih bodo tako uredili 153,5 km turističnih cest in za to bodo potrošili 847 milijonov lir. Dežela bo dala 80% prispevka.

goslovanski meji (15 milijonov lir); cesta v Tarčeto v podboneški in špeterski občini, ki poteka od desnega toku Nadiže od Mosta pri Sv. Kvirinu (8,5 km), ki se priključi cesti, ki vodi v Črni vrh, do mosta Log (50 milijonov lir); cesta v Črni vrh v dolgini 13 km od državne ceste proti Arbeču in Kalu do Črnega vrha (75 milijonov lir); cesta v Prosnid od Ahtna do Prosnida v dolžini 17,7 km (110 milijonov lir); cesta od Mašer do Matajurja v dolgini 4 km (30 milijonov lir).

V petih letih bodo tako uredili 153,5 km turističnih cest in za to bodo potrošili 847 milijonov lir. Dežela bo dala 80% prispevka.

Kmet in vrtnar v oktobru

Na njivi: V drugi polovici tega meseca bomo začeli s spravljanjem koruze. *Odtisnili* bomo snetljive bule z napadenimi rastlini in jih bomo sežgali, preden se trosi razširjijo na okolico. Nadaljujemo s pripravo zemlje za jesensko setev. Sejemo mešanice — in to čimprej — strošnic in žit, da bomo spomladti imeli nekaj zelenje krme za živino. Zgodaj posejan ječmen nam lahko služi kot priboljšek k zimskemu obroku. Naši živinorejci naj se pobriago tudi za korist, ki nam jo lahko

da krmni ohrovit kot izvrstni izvor beljakovinastih substanc.

Na sadnem drevju: Ce smo cepili sadno drevje, bomo kakšnih deset dni po cepljenju pregledali, ali so se cepi prijeli. Pri očeslanju ugotovimo to tako, da pogledamo, ali se je posušil tisti del listnega pečlja, ki je pri osnovi očesa. Ce je ta suh pomeni, da je cepljenje uspešno. Obenem prerežemo rafijo, da se ne zarije v lubje drevesa. Vse gnijoče sadje moramo pobrati in uničiti. Okoli češljivih in češnjivih debel ovijemo lovilne pasove proti gošencam raznih škodljivcev.

Na vrtu: Izkoristimo še zadnje dneve za setev in presajanje zimskih zelenjnadnih rastlin. Razbijati moramo skorjo, ki se je napravila zaradi dežja, da ne bi le ta dušila rastline. Zalivanje zelenjave z raztopino apnenega nitrita močno poživi rast.

V kleti: Pripravimo posodo, za trgov. Opraviti in razkužiti moramo čebre, sede, stiskalnice. stare zamaške moramo oprati in jih ne smemo ovijati v cunje, ki so mokre od vina, ker se na njih lahko razvijejo očetne bakterije, ki lahko povzročajo skisanje vina.

Prijatelja se pogovarjata o jutranji telovadbi.

«No, kako je s tvojimi vajami oziroma shujševalno telovadbo? Ali se že do takneš prstov na nogah, kadar se nagneš naprej?»

«Ne, dotakniti se jih ne morem, toži priatelj, » toda zdaj jih že vidim». ○

Stari Škot je že drugič postal vdonec, zdaj pa se je poročil vnovič. Po poroki se je še nekaj časa pogovarjal s pričo, ki mu je želela vse dobro v novem življenju.

«Brez skrbi», jo zavrne Škot, «morda se poznavajo že od rane mladosti. Ona je bila moja prva ljubezen. Toda potem je le nisem vzel za svojo. To je bila velika napaka, zares! Kar pomisli: lahko bi pihranil stroške za dva pogreba!» ○

Znan igralski par se je ločil. Kot vzrok razveze sta oba navedla različna zanimanja. «Drži», je rekel njun priatelj. «Ona se zanima za moške, on pa se zanima za ženske.» ○

Ameriški komik je v televiziji govoril o svojem poreklu. «Moji starši so pri-

Podbonec

Mali obmejni promet

Mali obmejni promet med našimi kraji in sosednjem Slovenijo je meseca septembra znatno narastel v primerjavi z lanskim letom istega meseca. Skozi devet obmejnih prehodov, ki jih ima Beneška Slovenija, je bilo namreč septembra meseca kar 55.081 prehodov, od katerih 36.867 iz italijanske strani in 15.557 iz jugoslovanske, z dvonosilsko propustnico pa 1.261 iz italijanske in 1.226 iz jugoslovanske strani. Največ prehodov je bilo skozi Štupco, kjer so jih zabeležili 48.081. Na drugem mestu je bil prehod v Učji, katerega so odprli 12. septembra, kjer je bilo 2.357 prehodov. Skozi druge prehode pa je bilo tako-le gibanje: skozi Most na Nadiži 481, skozi Robedische 939, skozi Polavo pri Čeplesiščih 609, skozi Solarje pri Dreki 1.120, Most Klinac 247, Most Mišček 1.021 in skozi Kum 58 prehodov.

Ahten

Umrl dva meseca po avtomobilski nesreči

Vse je zelo pretresla žalostna no-

vica, da je umrl v videmski bolnišnici dva meseca po avtomobilski nesreči 29 letni Natale Gujon iz Ahtna.

Gujon, ki je delal že več let v neki tovarni v Turinu, je prišel meseca avgusta domov na počitnice in sta se večkrat peljala z bratom Aldom, ki je mlekar v Subidi, kam na izlet. Tudi tistega usodnega dne sta šla od doma in sicer v Videm. V bližini ulice Renati je Gujon zavabil na tratoar in se nato zaletel v neko drevo. Takoj so oba prepeljali v bolnišnico, kjer je brat Aldo ozdravil že v nekaj dneh. Natale pa je bil huje ranjen. Njegovo stanje se je hitro zboljševalo in zato se je zdelo, da bo tudi on kmalu ozdravil. Nastopile so pa komplikacije in ubogi Natale je umrl.

Fojda

Dežela za poljske poti

Deželno prisredstvo za kmetijstvo je nakazalo hidravličnemu konzorciju Malina-Bistrica (Chiarò) 1.750.000 lir prispevka za ureditev poljskih poti na ozemlju občin Fojda in Tavorjana. Ljudje bi želeli, da bi z deli pričeli še letos, kajti te poti so zares potrebne popravila.

Na zadnjem zasedanju občinskega sveta so sprejeli načrt za gradnjo kanalizacije v Čeneboli, Podvratih, Ronkih in Čampeju. Za to delo bo potrebnih 34 milijonov lir.

Pošto naj nosijo vsak dan!

Zadnje čase so bili ljudje slovenskih hribovskih vasi občine Fojda zelo ogorčeni, kajti govorilo se je, da bo poštar nosil pošto samo vsak drugi dan in ne vsak dan, kot je to sedaj v navadi. To pa zato, ker je poštar samo eden in ne more v enem dnevu obhoditi toliko vasi po hribih. Ta predlog so obravnavali tudi na eni zadnjih sej občinskega sveta in ga na srečo zavrnili.

Kot vemo, je prav iz hribovskih vasi največ ljudi po svetu in zato je vsak dan dosti pošte in zato bi bilo prav, da jo nosijo vsak dan.

Novinarji iz Vidma na obisku v Novi Gorici

Na povabilo vodje službe za informacije in dokumentacijo pri občinski skupščini v Novi Gorici Cvetka Nanuta so novinarji raznih italijanskih časopisov, ki delajo v Vidmu in Gorici, obiskali Novo Gorico.

Najprej so si ogledali nekaj gospodarskih in trgovskih lokalov v mestu ter se pogovarjali z gospodarstveniki in trgovci. Zatem so v družbi s svojimi stanovskimi tovarši iz Nove Gorice preživeli prijeten večer v obnovljenem gostišču v kromberškem gradu. Oboji so izrazili misel, da je potrebno tudi na tem področju iti v korenak s spoštnim vzdružjem razvijanja dobroj sosedskih odnosov. Prvi nadaljnji konkreten korak v zblizevanju novinarjev na obeh straneh je vabilo italijanskih kolegov svojim novogorškim vrstnikom, naj bi jih v kratkem obiskali.

○

○

Skot svoji ženi, ki gre s sinčkom nakupovat: «In ne pozabi, da nameštanju očala, kadar ni kaj pametnega videti.» ○

Kaj si res padel pri izpitu, Marjan?» ○

«No ja, res ga nisem naredil, a sem bil najboljši med tistimi, ki so padli.» ○

«Gospod, posodite mi dva tisočaka!» ○

«Toda človek, jaz vas sploh ne poznam.» ○

«Saj zato pa prosim vas. Tisti, ki me poznajo, mi jih ne dajo.» ○

DOLINA REZIJE

po analogiji slovanskega jezika ne bi smelo biti, n. pr., pravijo lypa (lipa), pyt (pit) in podobno.

Ilirska »č« se še čisto izgovarja kot »tj.«, n. pr. noč, moč, več, če. Tudi v nekaterih drugih veselah ga še uporabljajo, kjer uporabljajo doljni Iliri »č«, n. pr. otče, reče (oče, reče).

»Dj« se izgovarja kot J, n. pr. navojen, röjen (naveden, rojen itd.).

»G« izgovarjajo kot v češčini, malorusčini in na pretežnem delu zgornje Ilirije kot h, n. pr. h »ora, hrad, hozd, hospod, Samo v Bilah (San Giorgio), najspodnejši vesi (vasi) pravijo gora, grad itd.

»H« je slišati čisto mehko, nekateri pa ga sploh ne uporabljajo.

L. Izgovarjajo v govoru kot povsod v Zagorju, kjer ga imamo po analogiji v severnih slovanskih narečjih. Tako govorijo v Režiji: dolh, tolst, volna, byl, pisal, lastavica itd.

Mehčani »l« (lj) se preliva, kot v nekaterih delih Dalmacije v »j«, n. pr. judi, ključ, zavojo, nedelja, polje, kralj.

MESSAGGIO DEGLI SLOVENI DELLA PROVINCIA DI UDINE A GIUSEPPE SARAGAT

Gli sloveni della Provincia di Udine hanno indirizzato al Presidente della Repubblica italiana, On. Giuseppe Saragat, in visita al Friuli, il messaggio che segue:

III.mo Signor Presidente

Ci è grato porgerLe, in occasione della visita che Ella ha voluto fare a queste terre nella ricorrenza del Centenario dell'annessione all'Italia, il cordiale saluto degli sloveni della provincia di Udine.

Nei lunghi anni di dedizione e di opera a favore del popolo e delle sue esigenze con spirto sempre teso alla ricerca della verità, avrà Ella, Signor Presidente, certamente avuto modo di sentir parlare anche di noi sloveni del Friuli e dei nostri problemi.

Noi viviamo su queste terre da 1300 anni, dei quali 800 come sudditi del Patriarcia di Aquileia e della Repubblica di Venezia, che avevano riconosciuto e rispettato i nostri diritti dandoci una larga autonomia giudiziaria ed amministrativa. Si è avuto in quel periodo un libero sviluppo dell'economia, come pure si è conservata di generazione in generazione anche la nostra lingua materna e la consapevolezza di appartenere al gruppo etnico sloveno.

Il tradizionale legame con Venezia, il ricordo delle libertà godute dai nostri antenati e successivamente tolteci dall'Austria, la realistica considerazione che la economia dei nostri paesi montani propenda verso la pianura friulana, nonché la scelta tra l'assolutismo reazionario della monarchia asburgica e le idee liberali del Risorgimento italiano, tutto ciò fece sì che il 22 ottobre 1866 tutta la Slavia Veneta optò per l'Italia, la quale garantiva allora più ampie libertà ed il rispetto dei diritti delle nostre popolazioni.

Nel dare una valutazione storica della società di un secolo fa e del periodo successivo, della presenza di grandi forze conservatrici che ostacolavano il pur lento cammino della democrazia, è comprensibile che ci fosse una esigua partecipazione dei cittadini alla vita pubblica.

Ciò premesso va forse capito il trattamento riservatoci dal 1866 in poi: al tempo dell'unificazione e del consolidamento della nazione italiana non ci fu comprensione per i diritti e le necessità di altre nazionalità nello Stato; ne conseguiva che ogni richiesta, anche se timidamente espressa, degli sloveni, veniva considerata un pericolo per lo Stato e per la sua integrità. Non va d'altronde dimenticato che la popolazione della Slavia Veneta era allora nella sua maggioranza analfabeta, il che era comunque frequente nelle altre regioni d'Italia, e per di più appartenente ad un popolo non ancora affermatosi nell'Europa d'allora.

A ciò si aggiunse il terrore fascista che ha tentato con ogni mezzo di eliminare la nostra lingua cacciandola dalle chiese, da tutta la vita pubblica e perseguitandola persino tra le pareti domestiche.

Ma anche volendo giudicare con la massima indulgenza il trattamento riservato nel Friuli alla nostra minoranza fino allo avvento del fascismo e considerando il fascismo stesso, per l'ideologia che gli è propria, come negazione di ogni diritto, non ci è veramente possibile né giustificare né capire il perché delle condizioni nelle quali continua a trovarsi la nostra minoranza dopo la Liberazione.

La Costituzione repubblicana, frutto della Resistenza, di cui è stata anche Ella, Signor Presidente, uno dei principali promotori ed oggi zelante difensore, assicura l'egualanza di tutti i cittadini e la protezione delle minoranze etniche e delle loro caratteristiche. Tali dettati costituzionali dovrebbero significare per gli sloveni del Friuli una definitiva rottura con il passato. Purtroppo, però, così non è! La nostra situazione è sotto molti aspetti peggiore di quella di un secolo fa.

L'intenso processo di assimilazione ha in tale stato di fatto allontanato molti connazionali dal nostro gruppo etnico. L'atmosfera di terrore del triste passato ed i primi anni del recente dopoguerra ha soffocato in molti la consapevolezza della propria appartenenza etnica, riducendo vieppiù il numero di coloro che sarebbero disposti a dichiarare pubblicamente questa loro appartenenza e rivendicare per essa i diritti che le competono.

E' noto d'altronde che la nostra zona è la più passiva ed arretrata della Regione Friuli - Venezia Giulia, per cui la spinta emigratoria ci toglie continuamente le forze migliori: possiamo calcolare che solo nell'ultimo ventennio sono emigrati 15.000

giovani, il che rappresenta una forte percentuale della popolazione.

Anche il numero dei sacerdoti sloveni delle nostre parrocchie è in continua diminuzione: dai 55 di sessant'anni fa siamo scesi a 15. Questo è dovuto al fatto che i sacerdoti sloveni vengono assegnati alle parrocchie friulane, mentre vengono inviati nelle nostre valli sacerdoti che non conoscono neppure la lingua dei parrocchiani.

La compattezza nel voto per l'annessione all'Italia avrebbe dovuto portare alla realizzazione dei più elementari bisogni della nostra popolazione, qual è l'insegnamento nella propria lingua materna; vengono invece intenzionalmente confusi i concetti di appartenenza allo Stato e di nazionalità per giustificare ogni diniego dei nostri diritti. Invece di premiare la lealtà allo Stato italiano, dimostrata dalla nostra popolazione e tante volte riconosciuta e confermata, si sfrutta anche questa come dimostrazione di ingiustificatezza delle nostre richieste.

Non riusciamo a capire, infine, perché dobbiamo essere noi sloveni delle Valli del Torre, del Natisone, dello Judrio, di Resia e della Val Canale — quest'ultima facente parte dello Stato italiano dal 1918 — trattati diversamente dai nostri connazionali di Gorizia e di Trieste ai quali, per esempio, la legge del 1961 garantisce la istruzione nella madrelingua. Il disegno di

legge, tendente ad estendere tale istruzione anche alla provincia di Udine è stato in Parlamento purtroppo respinto, anche se con scarsa maggioranza di voti.

Signor Presidente,

ci è particolarmente gradito e siamo onorati di poterLa salutare come il più alto rappresentante della Repubblica italiana e come strenuo combattente e difensore delle libertà democratiche e fiero oppositore di ogni ingiustizia e sopruso.

Confidando nei Suoi sforzi costanti, intesi a realizzare concretamente gli articoli della Costituzione repubblicana e sostenuuti dalla Sua fede nella democrazia, noi attendiamo che Ella, con il Suo prestigio, contribuisca in modo decisivo a far sì che vengano finalmente riconosciuti anche i nostri diritti secondo il dettato costituzionale e nello spirito dell'Encyclical « *Paem in terris* » di Papa Giovanni XXIII.

Creda, Signor Presidente, che il riconoscimento dei più elementari diritti della nostra minoranza contribuirà a rendere più profonda e schietta la nostra fedeltà e lealtà allo Stato che vogliamo e crediamo ispirato ai più alti concetti di democrazia e giustizia.

Con profondo rispetto e dedizione
Cividale, 19 ottobre 1966

Benvenuto tra noi

La Vostra venuta tra noi in occasione del centenario dell'annessione del Friuli allo Stato italiano noi la salutiamo con la più schietta cordialità e profonda devozione.

E' il nostro un saluto spontaneo e caloroso all'On. Giuseppe Saragat Presidente della Repubblica italiana fondata sul lavoro e nata dalla Resistenza; un saluto all'Uomo cui spetta far rispettare le leggi sancite dalla Costituzione, all'Uomo che, per il suo passato di ardente e valoroso antifascista e di combattente della libertà, offre le migliori garanzie per la tutela e applicazione della Carta Costituzionale.

In Voi, Signor Presidente della Repubblica italiana, paladino della democrazia e amico, anzi fratello e difensore dei lavoratori, noi vediamo un Capo o meglio un vero padre che realmente vuole garantire a tutti i cittadini italiani che vivono entro i confini della Repubblica uguali diritti, quelli appunto cui si richiama la Costi-

tuzione repubblicana.

Ed è, appunto, richiamandoci alla Costituzione repubblicana che noi cittadini di lingua slovena della provincia di Udine ci permettiamo informarVi che ancor oggi, dopo secoli, non godiamo ancora dei diritti riservati alle minoranze etniche e linguistiche, epertò niente parità di diritti, ci si permetta di dirlo, tra tutti i cittadini.

Voglia tener presente, Signor Presidente della Repubblica italiana, la dimostrazione offerta, in piena libertà e lealtà, dai cittadini di parlata e origine slovena della Provincia di Udine or è un secolo quando venne bandito il referendum per l'annessione o meno del territorio friulano allo Stato italiano. Ebbene tutti quei cittadini, meno uno soltanto, hanno votato « sì » vale a dire per l'annessione.

Tale votazione plebiscitaria non la si ebbe a caso. Essa si verificò perché ogni cittadino di parlata slovena si sentiva certo che l'Italia, fresca delle sue vittoriose lotte risorgimentali e politiche e postasi sulla strada maestra delle conquiste democratiche e sociali, fosse in quel momento, o perlomeno stesse diventando, un Paese notevolmente più libero e progredito dell'Austria o meglio dell'Impero asburgico legato mani e piedi alle tradizioni feudali epperciò retrive e antisociali.

Giovò al successo della votazione anche, e soprattutto forse, il fatto che tutti i cittadini di parlata slovena si erano entusiasmati dall'infiammato verbo di Giuseppe Mazzini e di Giuseppe Garibaldi i quali andavano vivacemente agitando ovunque i loro alti ideali di indipendenza, di umanità, di libertà e di giustizia sociale.

E' un fatto di verità, ci sia perdonato l'ardire, che all'annessione è succeduto uno stato d'animo pieno di amarezza e di disillusione in quanto lo sviluppo storico, patrocinato da Mazzini e Garibaldi e assicurato dalla monarchia italiana durante le operazioni elettorali per il referendum, si indirizzò diversamente da come si attendevano e fermamente speravano i nostri antenati. E ciò lo sta a dimostrare il fatto che ancor oggi non ci sono abbastanza scuole e che la nostra lingua non solo non viene usata nell'insegnamento scolastico ma è considerata una specie di sottolingua, o lingua inferiore o manchevole. A questo proposito scienziati ed esperti in glottologia che hanno visitato i nostri paesi e i nostri territori hanno riconosciuto, e riconoscono, alle nostre popolazioni le più evidenti e peculiari caratteristiche di origine slovena.

A la vostra bandiera, spiegata nel tridente albero del mattino, forti fratelli slavi, io piego il riverente il mio fronte latino.

E il poeta continua in questa costante opposizione fra grandezze latine ed esuberanze slave, dove, come ognun vede, non c'è più posto per un Friuli che non sia altro che un'appendice del mondo romano, senza individualità, senza civiltà originale.

E' la stessa visione che si riscontra in alcune poesie del Trinko, a esempio nelle due intitolate « Oglej » (Aquileia) e « Pad Ogleja » (Eccidio di Aquileia).

LA VOCE DEGLI ALTRI

IVAN TRINKO

un ingegno, una bandiera

Nel numero speciale del quotidiano udinese, edito in occasione del centenario dell'entrata delle truppe italiane a Udine, ci si è ricordati anche del nostro Ivan Trinko che con Guyon, Podrecca, Musoni e altri forma la rosa dei più illustri e devoti figli della nostra terra.

E Gian Carlo Menis che ne illustra la figura accoppiandola a quella di Giuseppe Ellero anche lui sacerdote. «Mite, sognatore, ottimista l'Ellero; equilibrato, energico, pessimista il Trinko. Diverse furono anche le loro attitudini e preferenze. Ma comune a tutti e due fu l'amore alla scienza. Ambidue conquistati dall'ansia del sapere lessero moltissimo, autori classici e moderni, italiani e stranieri, assimilandone il contenuto in modo originale ed acuto come attestano i loro notevoli saggi critici. D'altro canto le esemplari traduzioni di Tolstoi, di Turgeniev, di Freseran, di Stritar, di Gregorcic testimoniano la vastità dell'orizzonte di studio del Trinko».

Precisa l'articolista: «Ivan Trinko dedicò, con eccezionale forza e dignità, la sua multiforme attività alla elevazione spirituale e sociale della «sua Patria», ossia della Slavia Friulana. Rivendicò coraggiosamente per il suo popolo la libertà di lingua, di usi e costumi, esaltò la storia e le peculiarità etniche degli sloveni del Friuli, nel quadro dell'unità nazionale mai messa in discussione.

« Egli, anzi, vagheggiò l'ambizioso sogno di un popolo sloveno-friulano che divenisse ponte effettivo e dinamico fra la grande civiltà latina e la nobile cultura slava». La sua stessa formazione classica lo portò a fondere in se stesso — come ebbe a scrivere Andrej Budal — gli ideali della moderna letteratura slovena con «la bellezza degli antichi, i valori del cristianesimo e le infinite bellezze poetiche delle quali la letteratura italiana da Dante a Manzoni e fino ai giorni nostri è così ricca e varia».

«Questo nobile e cristiano ideale costituisce il centro inspiratore di tutta l'operosità del Trinko; è il

motivo dominante della sua poesia giovanile, è il filo conduttore delle sue ricerche critiche e storiche, è la ragione della sua partecipazione attiva alla vita politica. Egli, su questa frontiera, fu un combattente di prima linea, esposto alle imprecisioni ed alle calunie dei nazionalisti tracotanti, molte volte solo con la sua intrepida costanza».

Nelle elezioni provinciali del 1902 il Trinko fu eletto nel mandamento di Cividale e fu il primo prete ad entrare in Consiglio. In quell'occasione, rammenta il Menis, «La Patria del Friuli», giornale non certo sospetto di clericalismo, annotava che «il Trinko è di ingegno elevatissimo e largamente apprezzato per i suoi studi a Vienna e altrove... Letterato, storico, folklorista, musicista è uno dei rappresentanti della cultura e dell'intelligenza nel nostro seminario patriarcale».

Precisa, poi, l'articolista: «Senza dubbio Ivan Trinko è la maggiore personalità che abbia mai espresso quella terra generosa e negletta e non meraviglia il fatto che il suo nome sia oggi divenuto la bandiera di tutti coloro che operano per la elevazione di quel popolo».

Quindi, riferendosi sia all'Ellero che al Trinko, avverte che «i limiti delle loro figure sono già ben definiti dalla storia e sono palese in quella stessa, alle volte ingenua, visione romantica della realtà che fu la categoria dominante del loro tempo» e che si può «facilmente rilevare come in essi manchi un aggancio vitale realistico alla cultura e alle tradizioni del Friuli autentico. Basti rileggere i primi versi della lirica dell'Ellero intitolata « Slavia » e dedicata proprio a Ivan Trinko:

A la vostra bandiera, spiegata nel tridente albero del mattino,
forti fratelli slavi, io piego il riverente il mio fronte latino.

E il poeta continua in questa costante opposizione fra grandezze latine ed esuberanze slave, dove, come ognun vede, non c'è più posto per un Friuli che non sia altro che un'appendice del mondo romano, senza individualità, senza civiltà originale.

E' la stessa visione che si riscontra in alcune poesie del Trinko, a esempio nelle due intitolate « Oglej » (Aquileia) e « Pad Ogleja » (Eccidio di Aquileia).

Ivan Trinko